

RELAȚII CAUZALE ÎN DEZVOLTAREA LIMBII

SAINENCO Ala, dr. conf. univ.
(Universitatea de Stat "Alec Russo", Bălți)

Descoperirea și cercetarea relațiilor cauzale este calificată uneori drept o ambiție nejustificată, alteori – drept o absolută necesitate pentru cunoașterea lucrurilor.¹ Indiferent de atitudinea care domină un curent sau altul, un studiu sau altul, studiul relațiilor cauzale i-a preocupat și îi mai preocupă pe cercetătorii din toate domeniile.

Totodată, stabilirea legăturilor cauzale este agravată prin interdependența universală a fenomenelor, iar în unele situații – și prin “impalpabilitatea” obiectului de studiu.

Stabilirea raporturilor cauzale în limbă, de exemplu, este complicată de faptul că metodele, utilizate în scopul stabilirii cauzalității în alte domenii, nu pot fi aplicate și la acest domeniu: unicitatea în timp și spațiu a fenomenelor lingvare face imposibilă folosirea experimentului, iar durata lor limitează observația. De aceea, “ceea ce numim cauze (ale schimbărilor lingvare – A. S.) sînt, de fapt, niște ipoteze” [Tratat, 303] cu o doză, mai mare sau mai mică, de probabilitate. Iar acolo unde predomină valoarea probabilă de adevăr, discuțiile sînt cele mai controversate, interpretările cauzalității fiind nu doar contrarii, ci și contradictorii. Astfel, în stabilirea legăturilor cauzale în limbă se ajunge de la un determinism intern excesiv (prin considerarea limbii ca organism independent) pînă la unul extern excesiv (prin luarea în considerație doar a factorilor externi).

Drept cauze ale schimbărilor lingvare sînt calificate economia lingvală, analogia, necesitatea expresivității, substratul, desemantizarea, asimetria semnului lingval. Cauzele enumerate, la rîndul lor, sînt divizate în interne și externe. Se pare însă că nici pentru delimitarea cauză internă / cauză externă nu există criterii sigure.

Criteriul clasificării intern / extern a fost formulat încă de Aristotel: “cauza unor lucruri este în ceva din afara lor, cauza altora nu este în ceva din afara lor” [Aristotel, 327]. Reformulat de A. Martinet pentru schimbările lingvare, criteriul devine cel al “normalității”: avem

¹În acest sens, Hume afirmă că “pseudoideea de necesitate cauzală nu-i decît o închipuire izvodită de mintea noastră” [citat după: Dicționar, 43], Aristotel însă opinează că putem cunoaște “atunci un lucru, cînd cunoaștem cauza lui” [Aristotel, 253].

cauzalitate internă atunci cînd deprinderile lingvale acționează în cadrul unei activități psihofiziologice, considerată ca normală, iar cauze externe se vor considera condiționările particulare, percepute ca net exterioare activității lingvistice normale [citată după: Tratat, 304]. Avînd ca bază criteriul formulat de A. Martinet, unii lingviști [ibidem, 306-310] califică drept cauze interne minimul efort (economia lingvală), iar drept cauze externe – rasa, substratul, copiii, moda lingvistică. Alți cercetători trec la cauzele interne asimetria, arhaizarea, desemantizarea, iar la cauzele externe – expresivitatea și economia lingvală [Семантические, 253].

Cauzele enumerate mai sus, interne și externe, acționează însă prin vorbitor și sînt, de fapt, niște caracteristici ale subiectului vorbitor. Astfel, spre economie sau expresivitate poate tinde doar vorbitorul, și nu limba. Despre analogie s-a considerat întotdeauna că ține, prin esență, de psihologia vorbitorului. Arhaizarea, desemantizarea, asimetria sînt corolare ale utilizării limbii de către vorbitor. În același sens, E. Coșeriu afirmă: “nici un agent extern, de nici un fel, nu poate acționa asupra limbii fără a trece prin libertatea și înțelegerea vorbitorului” [Coșeriu, 173]. Or limba se dezvoltă conform necesităților vorbitorilor ei.

Pe de altă parte, limba, de rînd cu alte manifestări umane (muzica, istoria, știința, mitul și religia), este o formă a culturii [Cassirer, 93-286]. Iar în cazul fenomenelor culturale, “ceea ce trebuie să fie căutat este o necesitate interioară, o finalitate” [Coșeriu, 171], și nu “cauzalitate”. De aceea, și în cazul faptelor de limbă nu trebuie căutate cauze naturale sau exterioare libertății vorbitorului, se poate face doar o justificare a ceea ce libertatea a realizat [ibidem, 174]. A justifica o realizare însă înseamnă a-i stabili cauza finală.

Aristotel distinge patru cauze ale apariției / modificării lucrurilor: materială, formală, eficientă, finală [Aristotel, 329], care, raportate la activitatea lingvală, permit departajarea cauzelor / factorilor modificării și ierarhizarea lor.

Cauza eficientă (cea care face sau produce ceva) este omul. Nici un alt agent extern, de nici un fel nu poate acționa asupra limbii fără a trece prin libertatea și înțelegerea vorbitorului. În acest sens, E. Coșeriu menționează “că nu s-a întîmplat niciodată ca o gramatică să se modifice de la sine sau ca un dicționar să se îmbogățească prin propriile puteri” [Coșeriu, 15].

Afirmația poate fi probată și prin faptul că omul și limba sînt co-prezente, apar și dispar concomitent. “În clipa în care îl întîlnim pe om, îl întîlnim în posesia facultății de a vorbi”, apreciază E. Cassirer [Cassirer,

154]. Or anume caracterul constant, activ și genetic deosebește legătura cauzală de celelalte legături.

cauza formală –; cauza formală – scopul în vederea căruia se face un lucru

Cauza materială (materia imanentă din care ia naștere un lucru) este materialul de limbă, unitățile de la toate nivelele limbii, disponibile de a fi modificate. Or vorbitorul creează în conformitate cu tradițiile existente într-un sistem dat și, respectiv, cu un anumit material de limbă care permite și impune modificări într-un anumit sens.

Cauza formală (modelul după care se face ceva) este sistemul de reguli aplicabile sistemului de unități în posesia căruia intră vorbitorul. Aici se înscrie și așa-numita cauză a schimbărilor lingviale – asocierea. Vorbitorul nu creează pentru că o unitate se asociază cu alta sau pentru a le asocia. Vorbitorul creează asociind (adică conform unui model) o unitate nouă, cu una deja existentă. În același sens, substratul sau moda lingvistică pot fi interpretate drept cauze formale, pentru că impun modificări într-un anume fel.

În activitatea de organizare a expresiei sale, emițătorul e călăuzit, mai întâi de toate, de intenția de a se adapta receptorului și de a fi înțeles. Reieșind din aceasta, ar trebui să considerăm că orice factor (din interior sau exterior) acționează doar în limitele finalității limbajului. Modificările se fac în conformitate cu anumite cerințe impuse de necesitățile comunicative. Necesitățile comunicative, manifestate la nivelul limbii, generează funcțiile pe care limba le exercită în raport cu situațiile de comunicare. Se poate afirma, prin urmare, că satisfacerea funcțiilor limbii corespunde finalității limbajului, acestea constituind cauza finală a modificărilor de limbă.

Le problème de la cause de developement de la langue est un de plus controversé de la linguistique. L'auteure constate dans cette domaine des theories tres differents qui ce plase en points extremes. On passe de la teorie de cauzalitate d'Aristote pour etablir les causes de la developement linguistique.

Referințe bibliografice

1. Cassirer, E., *Eseu despre om. O introducere în filozofia culturii umane*, București, 1994.
2. Coșeriu, E., *Sincronie, diacronie și istorie*, București, 1997.
3. *Dicționar de logică și filozofie*, București, 1996.
4. *Tratat de lingvistică generală*, București, 1971.
5. Аристотель, *Сочинения в четырех томах*. Том II, Москва, 1978.
6. *Семантические вопросы словообразования. Производящая основа*, Москва, 1991.